

УДК 37.091.12:36-051

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ОСНОВИ КОМУНІКАЦІЇ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ»

Равлюк Т.А.

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Досліджені теоретичні та практичні аспекти розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних працівників у процесі вивчення курсу «Основи комунікації в соціальній роботі». Сформульовано поняття «творчий потенціал особистості» та його основні компоненти. Визначено складові навчально-методичного комплексу курсу «Основи комунікації в соціальній роботі». Запропоновано завдання для самостійної та індивідуальної роботи студентів, спрямовані на розвиток творчого потенціалу. Узагальнено особливості оцінювання результатів творчої діяльності майбутніх соціальних працівників.

Ключові слова: суб'єкт навчальної діяльності, творчий потенціал особистості, спрямованість на творчу діяльність, творчі вміння, характерологічні особливості, індивідуальні особливості психічних процесів.

Постановка проблеми. Реформування усіх сфер життя суспільства, модернізація системи соціального захисту України актуалізує проблеми якісної підготовки нової генерації творчих фахівців, мотивованих до постійного підвищення професійного рівня. Одним із значущих її завдань є формування в студентів умінь налагоджувати взаємодію з різними категоріями клієнтів, розвиток і вдосконалення комунікативної компетентності, творчого потенціалу, підвищення культури усного та писемного мовлення.

Реалізація зазначених завдань можлива в умовах оволодіння майбутніми соціальними працівниками майстерністю слова, зокрема й у процесі вивчення навчальної дисципліни «Основи комунікації в соціальній роботі».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення наукової літератури свідчить про те, що теоретико-методологічні основи професійного спілкування (А. Киричук, С. Максименко, Л. Орбан, Л. Савенкова, Г. Сагач, А. Синиця, В. Семиченко, Т. Титаренко, Т. Яценко та ін.), формування у майбутніх фахівців індивідуального стилю педагогічного спілкування, комунікативних вмінь і навичок (А. Андреев, З. Білоусова, М. Васильєва, В. Галузяк, В. Каплинський, І. Кирилова, Г. Мешко та ін.), деякі аспекти розвитку комунікативних здібностей соціальних працівників (Л. Завацька, А. Капська, О. Карпенко, І. Мигович, Т. Семигіна та ін.), творчого потенціалу особистості (В. Гребенюк, І. Драч, О. Клепіков, П. Кравчук, І. Кучерявий, А. Матюшкін, В. Моляко, В. Овчинніков, Н. Посталюк, В. Рибалко, Н. Устинова, С. Хмельковська та ін.) викликають значний інтерес дослідників.

Виокремлення недосліджених аспектів загальної проблеми. Проте, необхідно зазначити, що питання розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних працівників у процесі вивчення курсу «Основи комунікації в соціальній роботі» досліджено недостатньо.

Мета статті. З огляду на викладене, метою даної статті є обґрунтування специфіки розвитку творчого потенціалу студентів у процесі вивчення курсу «Основи комунікації в соціальній роботі».

Виклад основного матеріалу. Розвиток творчого потенціалу особистості зумовлює необхідність перетворення студента з об'єкта навчаль-

ного процесу в суб'єкт (від лат. subjectus – той, що знаходиться в основі), тобто носія предметно-практичної діяльності та пізнання, «активного виконавця», джерело усвідомленої, цілеспрямованої активності й творчості, самозатверджену творчу індивідуальність [4, с. 141].

Міждисциплінарний аналіз наукової літератури дав змогу визначити поняття «творчий потенціал» як інтегрований прояв різноманітних якостей особистості (П. Енгельмейер, Н. Посталюк); складне особистісно-діяльнісне утворення, яке сприяє появі нестандартних, оригінальних рішень (І. Драч); результат природної й соціальної активності особистості, що стимулюється певними умовами і зовнішньо проявляється у праці або доцільній діяльності (С. Хмельковська); інтегративну якість, що визначає міру можливостей сутнісної творчої сили особистості, реалізує наявну та можливу діяльність у формі праці, пізнання і спілкування, висуває та вирішує нові завдання (О. Клепіков, І. Кучерявий, П. Кравчук, В. Овчинніков) [3, с. 7].

Поняття «творчий потенціал особистості» в науковій психологічній і педагогічній літературі співвідноситься, а в окремих випадках і повністю ідентифікується, з поняттями «обдарованість», «талант», «творча особистість» (Д. Богоявленська, В. Моляко, С. Сисоева). До структури творчого потенціалу належать характеристики творчої особистості, творчого мислення, творчих здібностей (О. Лук, П. Кравчук, Н. Посталюк). Визначення сутності потенціалу ускладнюється й багатоплавною системою взаємозалежних характеристик: активності, волі, мети, стилю діяльності, здібностей, мотивів тощо.

Спільним для проаналізованих наукових праць є розуміння творчого потенціалу як результату природної і соціальної активності, відображення суттєвих характеристик творчої особистості суб'єкта дослідження, врахування як особистісної (спрямованість особистості на творчу діяльність, творчі здібності, індивідуальні особливості психічних процесів та ін.), так і діяльнісної (досвід творчої діяльності, творчі вміння, характерологічні особливості та ін.) складових.

Зважаючи на викладене, поняття «творчий потенціал особистості» трактуємо як відносно самостійну, динамічну систему, інтегральну влас-

тивість майбутнього соціального працівника, що відображає його спрямованість на творчу діяльність, характерологічні особливості, творчі уміння, індивідуальні особливості психічних процесів, які виявляються як здатність інтегрувати його дії для цілеспрямованого перетворення життєвих і професійних ситуацій та забезпечують розвивальну взаємодію з соціальною дійсністю (рис. 1).

У процесі творчої комунікативної взаємодії зі студентами необхідно створювати сприятливі умови для формування особистості, яка оволоділа певною частиною суспільної культури, здатна до подальшого саморозвитку і виконання певних соціальних ролей у суспільстві; враховувати наступні критерії професіоналізму фахівця:

- об'єктивні критерії відображають відповідність вимогам професії, внесок у соціальну практику: продуктивність діяльності, здатність успішно розв'язувати задачі соціальної роботи згідно з вимогами сьогодення;

- суб'єктивні критерії визначають міру відповідності професії вимогам особистості, її мотивам, цінностям: стійка професійна спрямованість, усвідомлення значущості професії, її ціннісних орієнтацій, сукупність необхідних професійно значущих якостей особистості, позитивне ставлення до себе як фахівця, поєднання високої ефективності праці з внутрішнім бажанням здійснювати професійну діяльність;

- результативні критерії пов'язані з досягненням фахівцем високих результатів праці відповідно до потреб суспільства;

- процесуальні критерії характеризують психологічний процес праці: застосування у діяльності професійних знань, умінь, прийомів, технік, технологій, особистісних якостей (творче мислення, емпатія, терпіння та ін.);

- нормативні критерії: засвоєння норм, правил, еталонів професії, норм спілкування, роз-

роблених наукою та апробованих на практиці, оволодіння ними на рівні майстерності;

- індивідуально-варіативні критерії: прагнення до індивідуалізації діяльності, формування власного стилю, здатність до самореалізації;

- критерії наявного рівня професіоналізму: результати взаємодії з клієнтами, особистісні ресурси – знання, уміння, якості особистості;

- прогностичні критерії: прагнення фахівця до кар'єрного зростання, усвідомлення зони власного найближчого професійного розвитку та саморозвитку;

- критерії готовності до професійного навчання: готовність вивчати та впроваджувати професійний досвід колег, професійна відкритість;

- критерії творчості: творча спрямованість, прагнення «вийти за межі своєї професії», пошукова діяльність;

- критерії соціальної активності та конкурентоспроможності професії: уміння зацікавити суспільство результатами своєї праці, привернути увагу до потреб професії;

- критерії професійної відданості: уміння обстоювати професійну честь, достоїнство, бачити внесок професії у прогрес суспільства, наявність професійного патріотизму та відданості;

- якісні та кількісні критерії: якісні характеристики професіоналізму (глибина, системність знань), кількісні показники досягнень [1, с. 55-63].

Зміст діяльності студентів передбачає формування ключових компетенцій, що об'єднані за трьома основними напрямками: соціальні, мотиваційні, функціональні.

Соціальні компетенції пов'язані із соціальною діяльністю особистості, життям суспільства: вміння попереджувати, урегульовувати конфлікти, самостійно приймати рішення й брати на себе відповідальність за їх виконання, вміння досягати консенсусу у вирішенні питань професійної діяльності, повсякденного спілкування з людьми різних поглядів, релігійних конфесій, інших національностей та ін.

Мотиваційні компетенції відображають інтереси, індивідуальний вибір особистості: потребу у самовдосконаленні, саморозвитку, самоосвіті, підвищенні професійної майстерності, загального рівня культури, розвитку творчого потенціалу та ін.

Функціональні компетенції охоплюють сферу знань, умінь, навичок майбутніх соціальних працівників, у тому числі високий рівень культури спілкування в колективі, вміння знаходити різноманітну інформацію за допомогою сучасних інформаційних технологій, критично її осмислювати, використовувати для здобуття знань та ін.

Цілісний процес професійної підготовки майбутніх фахівців, орієнтування студента у змісті навчальних дисциплін, формування позитивної мотивації до реалізації мети соціальної роботи, контроль і управління, розвиток

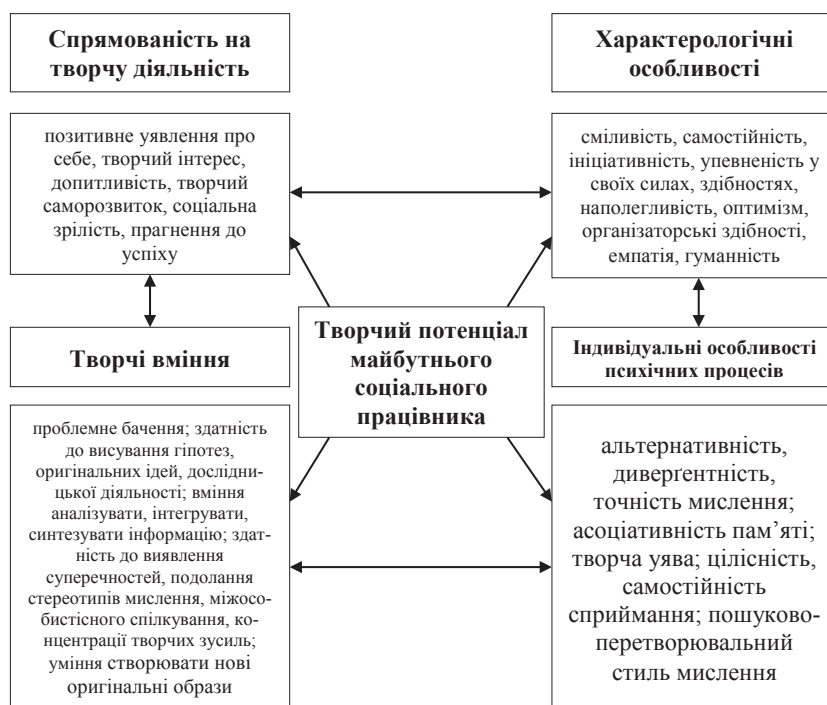


Рис. 1. Компоненти творчого потенціалу майбутнього соціального працівника

Джерело: розробка автора

творчого потенціалу студентів забезпечує й розробка навчально-методичних комплексів (НМК).

Навчально-методичний комплекс курсу «Основи комунікації в соціальній роботі» містить:

- типову, робочу програму;
- засоби діагностики (перелік контрольних питань для поточного самоконтролю та самоперевірки; перелік контрольних питань для підсумкового контролю (екзамену, заліку); банк тестових завдань; екзаменаційні білети; завдання практичного змісту; контрольні кваліфікаційні завдання (ККЗ));
- критерії оцінювання навчальних досягнень студентів за шкалою ЄКТС та національною шкалою;
- опорні конспекти лекцій (на паперових та електронних носіях);
- відомості про забезпечення студентів навчальною літературою: підручники, посібники, в тому числі підготовлені та видані викладачами кафедри;
- методичні рекомендації: до організації самостійної роботи студентів, до практичних занять, до вивчення навчальної дисципліни «Основи комунікації в соціальній роботі».

Програма навчальної дисципліни «Основи комунікації в соціальній роботі» складається з таких змістових модулів:

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи комунікації в соціальній роботі.

Змістовий модуль 2. Практичний аспект соціально-мовленнєвої взаємодії.

Розвитку основних компонентів творчого потенціалу майбутніх соціальних працівників (спрямованості на творчу діяльність, характерологічних особливостей особистості, творчих умінь, індивідуальних особливостей психічних процесів) сприятиме виконання завдань для самостійної та індивідуальної роботи різних рівнів складності (табл. 1).

Навчально-методичні матеріали орієнтують зміст діяльності студентів на самостійну розробку та проведення тренінгів, ділових ігор, круглих столів, прес-конференцій, дискусій, виконання творчих проектів (соціальна реклама, презентаційні буклети, пам'ятки та ін.) та ін.

Формою підсумкового контролю є іспит, проведення якого спрямоване на перевірку засвоєння майбутніми соціальними працівниками теоретичного та практичного матеріалу з курсу, творче застосування інформації. Підсумкове опитування здійснюється за екзаменаційними білетами тестового характеру. Кожен білет структурно містить чотири завдання. Відповідь на

Таблиця 1

Самостійна та індивідуальна робота студентів

№ з/п	Завдання
1	Скласти таблицю «Спільне і відмінне у поглядах Сократа й Платона на мистецтво живого слова»
2	Підготувати повідомлення на тему «Шляхи вдосконалення ділової телефонної комунікації» для обговорення на практичному занятті
3	Побудувати схему аналізу публічного виступу
4	Підготувати реферат «Етапи розвитку риторики в Україні»
5	Розробити порівняльну характеристику судової риторики з риторикою в освітянській діяльності
6	Скласти перелік тем промов на актуальну соціальну тематику (не менше 10)
7	Підготувати повідомлення на тему «Критерії словесного виразу промови»
8	Написати повний текст промови на актуальну соціальну тематику
9	Скласти таблицю «Основні ідеї християнських ораторів»
10	Підібрати для використання в соціальній роботі твори різні за жанрами (не менше 10)
11	Підготувати повідомлення про діяльність видатного оратора або теоретика риторики Давнього Риму (за вибором) для обговорення на практичному занятті
12	Скласти таблицю «Історичний розвиток основних ідей риторики»
13	Ранжувати якості соціального працівника, значущі для ефективної соціально-мовленнєвої взаємодії (не менше 20)
14	Підібрати вправи для розвитку фонаційного дихання та голосотворення, контролю, регуляції дихання, розвитку дикції
15	Скласти тези промови за самостійно обраною темою
16	Написати реферат на тему «Використання системи К.С.Станіславського у професійній діяльності соціального працівника»
17	Підготувати повідомлення «Митрополит Іларіон та його роль у розвитку мистецтва живого слова»
18	Скласти покажчик статей, у яких розкриваються актуальні проблеми підвищення мовної культури суспільства
19	Вести термінологічний словник з курсу «Основи комунікації в соціальній роботі»
20	Оформити ескіз інформаційного стенда до Дня рідної мови
21	Розробити зміст соціальної реклами з мовної тематики
22	Підготувати сценарій та провести «круглий стіл» на актуальну соціальну тематику
23	Розробити буклет на тему «Секрети ділового спілкування»
24	Підготувати та провести ділову гру зі студентами з метою усвідомлення ними важливості формування культури мовлення
25	Розробити тренінг з метою розвитку фонаційного дихання, дикції мовця
26	Підготувати сценарій та провести в групі дискусію на тему «Вплив засобів масової інформації на мовлення дітей і підлітків»
27	Сформулювати умови досягнення лідерства у соціально-мовленнєвій взаємодії

Джерело: розробка автора

конкретне завдання тесту оцінюється окремою кількістю балів: 1-4 бали, 2-6 балів, 3-10 балів, 4-20 балів. Такий розподіл балів зумовлений рівнем складності завдань. Загальна оцінка є сумою балів поточних результатів діяльності студентів (60 балів) і результату іспиту (40 балів).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Вивчення курсу «Основи комунікації в соціальній роботі» виступає складником ціліс-

ної системи професійної підготовки соціальних працівників, орієнтованої на формування ключових компетенцій, пов'язаних з виконанням професійних обов'язків, творчого потенціалу особистості. Подальшого наукового дослідження потребують питання розвитку творчої особистості в процесі вивчення майбутніми соціальними працівниками інших професійно орієнтованих дисциплін.

Список літератури:

1. Маркова А.К. Психологические критерии и ступени профессионализма учителя / А.К. Маркова // Педагогика. – 1995. – № 6. – С. 55-63.
2. Основи красномовства: методичні рекомендації до вивчення навчальної дисципліни / укл.: Т.А. Равлюк. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2014. – 48 с.
3. Равлюк Т.А. Развитие творческого потенциала будущих социальных педагогов у процесі соціально-педагогічної практики: автореф. дис... канд. пед. наук / Тетяна Анатоліївна Равлюк. – Тернопіль, 2012. – 23 с.
4. Серьожникова Р.К. Суб'єктність студента як основа формування його творчого професійно-педагогічного потенціалу / Раїса Кузьмівна Серьожникова // «Актуальні проблеми підготовки педагогічних кадрів до творчої професійної діяльності» – Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Мелітополь: МДПУ, 2006. – С. 141-144.

Равлюк Т.А.

Черновицкий национальный университет
имени Юрия Федьковича

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ КУРСА «ОСНОВЫ КОММУНИКАЦИИ В СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЕ»

Аннотация

Исследованы особенности развития творческого потенциала будущих социальных работников в процессе изучения курса «Основы коммуникации в социальной работе». Сформулировано понятие «творческий потенциал личности». Определены составляющие учебно-методического комплекса «Основы коммуникации в социальной работе». Предложены задания для самостоятельной и индивидуальной работы студентов, направленные на развитие творческого потенциала. Обобщены особенности оценивания результатов творческой деятельности будущих социальных работников.

Ключевые слова: субъект учебной деятельности, творческий потенциал личности, направленность на творческую деятельность, творческие умения, характерологические особенности, индивидуальные особенности психических процессов.

Ravliuk T.A.

Chernivtsi National University
named by Yuri Fedkovych

DEVELOPMENT OF CREATIVE POTENTIAL OF FUTURE SOCIAL WORKERS IN THE STUDY OF THE SUBJECT «FUNDAMENTALS OF COMMUNICATION IN SOCIAL WORK»

Summary

The theoretical and practical aspects of the creative potential of future social workers in the study course «Fundamentals of communication in social work». The notion of «individual creativity» and its main components. The composition of educational-methodical complex course «Fundamentals of communication in social work». A task for independent and individual student work aimed at promoting creativity. Features of evaluation results of creative activity of future social workers are overviewed.

Keywords: an educational activity, individual creativity, focus on creative work, creative skills, characterological features, individual characteristics of mental processes.